

Bio-Ethische vraagstukken

Een eerste vraag die vanavond voorligt is wat men kan begrijpen onder bio-ethische vraagstukken in politieke context.

Er bestaan vele definities van bio-ethiek, wat op zich reeds wijst op de moeilijke aflijning van het onderwerp. Het gaat over wetenschap of over fundamenteel wetenschappelijk onderzoek, over de soms hooggespannen verwachtingen rond de mogelijke toepassingen van nieuwe biotechnologische evoluties. Maar als we de vraag stellen naar de politieke context, dan gaat het over het al dan niet maken van gemeenschappelijke afspraken voor het samenlevingskader. Bio-ethiek bepaalt dan het gemeenschappelijk kader waarbinnen de medische toepassingen van biotechnologische vooruitgang kunnen gebeuren (vb. medische beslissingen bij het begin en het einde van het leven en beslissingen over manipulatie en verwerking van menselijke cellen, weefsels en organen) Moet er een kader zijn waarbinnen de medische toepassingen van biotechnologische vindingen kunnen en mogen toegepast worden? Kan de samenleving grenzen stellen, niet aan het vrij wetenschappelijk onderzoek, maar wel aan toepassingen die het begin en het einde van het menselijk leven fundamenteel beïnvloeden en de fysieke integriteit kunnen aantasten door de manipulatie van menselijke weefsels, cellen en organen. Dit zijn zeker geen theoretische vragen.

In de afgelopen legislatuur werden er politieke debatten gevoerd over:

- al dan niet opgelegde sterilisatie van personen met mentale handicap of van personen die bv. door zware drugsverslaving zich schuldig hadden gemaakt aan ernstige kinderverwaarlozing, soms met de dood tot gevolg,
- over draagmoederschap en draagmoederschapsovereenkomsten, die een verplichte afstand door de pas bevallen moeder van de baby inhielden en ingrepen in de gebruikelijke afstammingsregels,
- over pre-implantatiediagnostiek waar bij embryo's op gezondheidsrisico's werden geselecteerd vooraleer de zwangerschap begint,
- over medisch begeleide bevruchting post-mortem waarbij zaadcellen van een overleden man geïnsemineerd worden en dus de conceptie van een nieuwe mens als het ware de dood overstijgt,
- over het gebruik van overtallige embryo's of zelfs het produceren van nieuwe embryo's om stamcellen te oogsten,
- over genetische screening en het recht op bescherming van de privésfeer,
- over de private commerciële opslag van navelstrengbloed,
- over levensbeëindigend handelen bij personen zonder actuele wilsuiting zoals pasgeborenen of personen met dementie,
- over reproductief of therapeutisch klonen van embryo's,
- over orgaandonatie maar ook over de strijd tegen orgaanhandel uit derdewereldlanden (van mensen zonder inkomen) of uit China (van terechtgestelden).

Dit zijn dan nog maar voorlopig de bio-ethische vraagstukken die aan bod kwamen in relatie tot het menselijk leven.

Biotechnologie grijpt vandaag de dag ook verder en verder in op het leven van planten en dieren. Denken we aan het genetisch gemanipuleerd voedsel, aan de pogingen om kloontechnieken in de veeteelt toe te passen.

Is er een maatschappelijk kader nodig om deze vraagstukken te beantwoorden?

De meeste politici beantwoorden deze vraag positief. Alleen ontbreekt het in onze samenleving aan gemeenschappelijke fundamentele oplossingen om oplossingen aan te brengen. Zelfs een eenvoudig richtinggevend beginsel als waardigheid van de mens biedt op dit moment geen houvast meer.

Het is mijn overtuiging dat voor een authentiek debat over de uitdagingen waarvoor de biotechnologische ontwikkelingen ons plaatsen, er eerst een debat moet gevoerd worden over onze visies op mens, samenleving en zorg voor elkaar.

Welke mensvisie?

De unieke en onaantastbare waarde van elke mens is een vanzelfsprekend christen-democratisch uitgangspunt. Het staat vooraan in alle christen-democratische beginselteksten van de laatste decennia. We zijn ondertussen wel heel gewend geraakt aan slagzinnen als "Menselijk leven is iets onaantastbaars" "We verdedigen steeds de mens in elk van ons, en niet alleen ons eigen ik" of nog "Elke mens is een unieke waarde op zich en kan niet herleid worden tot een louter middel in de berekening van anderen". We dachten en denken nog steeds dat menselijke eigenheid en waardigheid als basis voor de mensvisie gemeengoed zijn geworden en dat dit door niemand nog betwijfeld wordt. Maar niets is minder waar. De "waardigheid van de mensen is in het maatschappelijke en politieke debat een containerbegrip geworden. Dat wil zeggen dat er vele interpretaties en betekenissen achter schuil gaan.

Over wat waardig leven en sterven kan betekenen bestaat er geen consensus meer. Voor sommigen gaat het over autonomie, keuzevrijheid en zelfbeschikking. Voor anderen wordt menselijke waardigheid gedragen door respect, zorg en solidariteit met gekwetst en onvolmaakt leven.

Er is ook geen consensus meer over wat menswaardig of mensonwaardig is. Tot nog toe was het behoren tot de mensheid voor ieder mens vanzelfsprekend, want verbonden met het mens zijn zelf. Menswaardigheid in deze christelijk-humanistische visie is dan ook een ontologisch begrip. Of men menswaardig is hangt immers niet af van een bepaalde subjectief geïnterpreteerde levenskwaliteit maar wel van het bestaan als mens zelf. Hoewel mensen natuurlijk niet dagelijks filosoferen over wat een mens tot mens maakt, wordt een christelijke beschaving wel gedragen, door de menselijke intuïtie dat het bestaan van elkeen onaantastbaar is.

Deze menselijke intuïtie is de noodzakelijke basis voor een rechtstaat, de basis ook van een vermogen tot solidariteit en de basis voor het respect van elke medemens. Maar het is deze vanzelfsprekende menselijke intuïtie die in het maatschappelijk debat over begin en einde van het leven wordt afgebroken of weggeredeneerd als zijnde een emotioneel of religieus aanvoelen. De kwaliteit van het leven wordt dan ook een belangrijker argument dan het leven op zich. Het recht op leven wordt niet meer uitsluitend verantwoord door het bestaan maar ook door gangbare opvattingen over levenskwaliteit en menswaardigheid.

Het lijkt alsof de opvattingen over het menselijk leven maar langzaam evolueren maar ten gronde beleven we vandaag de zeer ingrijpende omkering van de Westers-humanistische mensvisie. Deze stille verschuiving in mensvisie heb ik persoonlijk zeer

scherp gevoeld tijdens het politieke debat over het levenseinde, dat uiteindelijk zijn beslag kreeg in de euthanasiewet. Deze juridische bevestiging van de zelfbeschikking laat mensen toe om bij ziekte, handicap of depressie zichzelf mensonwaardig te vinden en omwille daarvan hun dood te vorderen van de samenleving. Dat daarmee tegelijkertijd een maatschappelijke uitspraak gebeurt over de levenskwaliteit van alle mensen in dezelfde gezondheidstoestand is een argument dat in politieke debatten niet gehoord werd.

Welke samenlevingsvisie? Een inclusieve of selectieve mensheid?

Voor onze samenleving en voor de mensheid op termijn zijn er nog meer fundamentele bedreigingen. De medische keuzemogelijkheden bij het begin en het einde van het leven worden de nieuwe toegangspoorten tot de mensheid. De toegangscriteria zijn volgens sommigen gebaseerd op mededogen, menswaardigheid en voorkoming van menselijk leed. Maar heel gauw kunnen deze criteria verworpen worden tot uitsluitingscriteria die uiteindelijk het beleven van solidariteit met zwakke en kwetsbare mensen overbodig maken.

De grote vraag voor de toekomst is of de mensheid inclusief of selectief zal zijn. Zal selectie op basis van gezondheidscriteria sociaal, maatschappelijk en juridisch doorgang vinden? "Het recht op een gezond kind" wordt in ons land nu al naar voren geschoven in sommige partijpolitieke teksten. Waarschijnlijk duurt het dan niet lang meer of ouders die een ziek of gehandicapt kind laten leven krijgen te horen dat ze naïef of achterlijk zijn. En hoelang zal gezondheid het enige selectie criterium blijven, wanneer menselijke selectie eenmaal ingang heeft gevonden? Wordt het dan niet een angstaanjagende kleine stap om te suggereren dat in onze prestatiegerichte samenleving "de menswaardigheid" van uiterst domme of bijzonder lelijke kinderen ernstig bedreigd wordt? Wie stopt dan de verleiding om ook hun "leed" tijdig te voorkomen door vol medelijden "levensverkortend" te handelen? Wanneer de onaantastbaarheid van elk mensenleven niet meer vaststaat, worden eerst de allerzwaksten geëlimineerd, zogezegd uit mededogen. Maar dit mededogen is gemakkelijk een excuus voor egoïsme, onverschilligheid en gemakzucht die echte solidariteit in de weg staan. Dit valse mededogen is het voorwendsel van een samenleving die niet meer beseft dat ze zichzelf verminkt.

Een selectieve samenleving verminkt zichzelf maar ook iedere mens die er deel van uitmaakt. Het diepste verlangen van mensen ligt altijd in erkenning, in bevestiging door anderen.

Iedereen wil graag gewild zijn. Mensen zoeken erkenning op basis van eigenschappen, kwaliteiten, uiterlijkheden en prestaties. De aandacht van anderen doet leven en de aanvaarding door anderen schenkt tevredenheid. Een echte menselijke samenleving laat er echter geen twijfel over bestaan dat iedereen zonder meer gewild is, ongeacht kwaliteiten of prestaties. Een inclusieve samenleving laat onze diepste kern onaangestast, want hoe beperkt en kwetsbaar we soms ook zijn, ons bestaan zelf wordt niet betwijfeld. Alleen onvoorwaardelijke erkenning schept vertrouwen en maakt een open samenleving mogelijk. In een open samenleving is het menselijk gevecht om erkenning en bevestiging niet langer levensnoodzakelijk.

Daartegenover staat de selectieve samenleving die mensen in het defensief dringt. Om de broodnodige erkenning te verdienen worden mensen ertoe gedwongen voortdurend op hun strepen te staan. De selectieve blik herleidt medemensen tot een knooppunt van eigenschappen en verworvenheden. Vandaag dreigt onze menselijke waardering in fragmenten uiteen te vallen. We beschouwen elkaar steeds minder als unieke personen en steeds meer als een geheel van functies, onderdelen of risico's.

In "De herontdekking van de ziel" stelt Herman De Dijn, dat de mens als persoon zien een speciale houding vergt, een houding die het omgekeerde is van een specialistische houding: de houding van respect. Respect voor de mens, voor zijn waardigheid als persoon verwijst

naar de diepere dimensie van elke mens. Alle mensen zijn menswaardig of ze nu sterk of kwetsbaar, volwassen of onmondig, baby of hoogbejaard zijn. Intuïtief begrijpen we goed dat de waarde van een mens niet te herleiden is tot zijn kenmerken en prestaties. Vanuit wetenschappelijk oogpunt is de speciale waarde die wij hechten aan elke persoon onbegrijpelijk en eigenlijk mysterieus. Geen enkele wetenschapper heeft dit mysterie ooit kunnen achterhalen. Dat komt omdat het niet op een theoretische manier kan begrepen worden. Het kan alleen maar beseft worden in bepaalde houdingen zoals in hulp en respect voor de kwetsbare, kleine en zwakke mensen. "Le faible a besoin du fort, mais le fort a aussi besoin du faible" schrijft Jean Vanier. De mensheid leeft in elke mens, hoe anders ook. Dit is de wijsheid die ons in de toekomst zal wakker houden. Dit is de waarheid waar we elkaar voortdurend aan willen herinneren.

Welke zorgvisie: individualisering of verbondenheid?

In mijn politiek werk wil ik vorm geven aan een solidaire, verbonden en zorgzame samenleving, een inclusieve samenleving ook waar de vanzelfsprekendheid geldt dat iedereen meetelt, ook de meest kwetsbaren.

Wij willen een samenleving die geduld opbrengt, die tijd en warmte geeft, die lasten draagt. Ongeduld, onverschilligheid en uitsluiting door anderen mogen mensen er nooit toe brengen om voor de dood te kiezen. Toch is dat de grootste bedreiging die uitgaat van een euthanasiewet waarin de individuele wil verheerlijkt wordt. De zin in het leven en de wil om te overleven kunnen immers niet los gezien worden van de samenleving waarin men leeft, van de omstandigheden waaronder men leeft, van de kwaliteit van het leven. De kwaliteit van het leven van zieke en doodzieke mensen wordt bepaald door de kwaliteit in ons samenleven.

Daarmee is niet alleen gezegd dat de overheid moet voorzien in alle middelen, voorzieningen en personeel om het palliatief basisrecht voor iedereen zonder onderscheid te realiseren. Daarmee wordt ook bedoeld dat onze draagkracht, onze verdraagzaamheid, onze budgettaire mogelijkheid, kortom het solidariteitsvermogen van onze samenleving wordt geïnspireerd door het beeld dat wij ophangen van doodzieke, afhankelijke en zorgbehoevende mensen. En dit geldt ook omgekeerd: hoe doodzieke mensen hun waardigheid ervaren wordt bewust of onbewust beïnvloed door het beeld dat het gezonde deel van de samenleving zich over hen vormt en hen aanreikt.

Nu de vanzelfsprekende beschermwaardigheid van het menselijk leven juridisch afbrokkelt, staan christenen voor nieuwe uitdagingen. Hoe kunnen we blijvend zorgzaam met elkaar omgaan? Durven we onszelf aan elkaar toevertrouwen wanneer we afhankelijk zijn of worden? Hoe organiseren we de gezondheidszorg zodat zorgrelaties alle ruimte krijgen? Hoe vermijden we dat de dood de oplossing wordt van de diepe nood van de medemens? We moeten de vroegere vanzelfsprekendheden als het ware van onderuit terug opbouwen.

Vanuit hun mensbeeld, vanuit de dankbaarheid om het leven en vanuit de dienstbaarheid hebben christenen zich altijd ingezet voor zieken en zorgbehoevenden. Wie in de steek gelaten werd door de samenleving werd door hen opgevangen. Christelijke instellingen liggen aan de basis van onze kwaliteitsvolle gezondheidszorg vandaag. Nu we de contouren van ons mensbeeld politiek zien vervagen, moeten we in de concrete zorg van elke dag onze inspiratie beleven. Christenen weten dat ze afhankelijk zijn. We zijn geschapen door God en we zijn dus geen vreemden in het universum. We durven afhankelijk zijn omdat we ons leven kunnen toevertrouwen aan de Scheppende en Levengevende God.

Zorgen voor elkaar en zich toevertrouwen aan elkaar behoort tot de essentie van elk mensenleven. Niemand kan opgroeien en mens worden zonder geïnvesteerde zorg van anderen. Dag en nacht zijn jonge ouders in de weer voor hun baby. Elke dag staan, onderwijzers en opvoeders klaar voor hun kinderen en professoren en instructeurs voor

jongeren. Zorg zit dus niet in de marge van de samenleving, maar is een wezenlijk en onmisbaar deel van ons leven.

Zorg en onafhankelijkheid zijn geen tegenpolen, ze kunnen niet zonder elkaar. Goede zorg maakt mensen onafhankelijker en onafhankelijkheid is maar mogelijk in een zorgzame samenleving. Het debat over menselijke waardigheid van onderuit terug opbouwen betekent nu voor mij op de eerste plaats beletten dat zorg in onze samenleving verder wordt gemarginaliseerd. Tegenover een politiek die ,maar van één waarde, de menselijke autonomie vertrekt, moeten we een politiek met veel waarden plaatsen zoals vertrouwen, betrokkenheid, verantwoordelijkheid. Met die waarden is een echte zorgpolitiek mogelijk. Zorgpolitiek is dan geen kwestie van plicht of liefdadigheid, het is een kwestie van verantwoordelijkheid en van omgaan met elkaar. Omdat zorg behoort tot ons mens zijn moet zorg opnieuw een wezenlijk onderdeel van onze cultuur worden.

Mia DE SCHAMPHELAERE
Volksvertegenwoordiger
5 november 2007